

Bernard Guerin. // The Behavior analyst / МАВА. 1998. №21. С. 53–72.

УДК 159.923.2

Кленіна К. В.

Херсонський державний університет

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БУЛІНГУ В ШКІЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

У статті розкрито особливості ціннісних орієнтацій різних учасників залучених до явища булінгу у шкільному просторі. Виокремлено характерні маркери булінгу, котрі відрізняють його від поняття «насилля». Надано новий погляд на булінг з точки зору злиття шкільного та медіа простору. Визначено, що превалюючими ціннісними орієнтаціями усіх учасників булінгу, крім пасивних свідків, є гедоністична та споживацька. Проте жодна з груп учасників не обрала домінуючими орієнтацію на «спілкування», в той час як особи, котрі не перебували в ситуації булінгу, віднесли її до головних.

The article reveals the peculiarities of value orientations of various participants involved on the bullying in school space. The characteristic markers of bullying, distinguish him from the concept of “violence” are distinguished. Provided a new look at bullying in terms of mergers of school and media space. It is determined that prevailing valuable orientations of all bullying participants, except for passive witnesses, is hedonistic and consumer. However, none of the participants’ groups have chosen the dominant orientation to “communication”, while persons who were not in a situation in the bullying situation took it to the main ones.

У наш час проблема цькування у шкільному просторі загострюється і набирає все більших обертів з кожним днем. Оскільки повноцінний розвиток та реалізація індивідуального потенціалу дитини в школі можливі тільки в умовах захищеності, поваги, конструктивного міжособистісного спілкування та сприятливого психологічного клімату, необхідно досліджувати феномен булінгу, його причини, форми, у зв'язку з тим, що він здатний руйнувати безпеку шкільного простору [3] і негативним чином впливати на розвиток особистості учня.

Особливо актуальним є дослідження впливу булінгу на особистість, яка знаходиться в процесі розвитку і формування образу Я, утворення стійкої системи цінностей, адже школярі у цій ситуації виступають у ролі губки, яка поглинає велику кількість інформації. І не завжди ця інформація є конструктивною.

У свідомості більшості людей булінг є особливою формою насилля, коли одна або декілька осіб наносять психологічну чи фізичну шкоду іншій особі, яка є слабшою, з метою залякування, відсторонення, самоствердження, впродовж тривалого часу. Таке розуміння повністю відтворює особливості цього феномену, адже в булінгу спостерігається асиметричність позицій учасників, тобто жертва є слабшою за булера; навмисність та повторюваність дій, так як булер робить це не випадково і неодноразово; віктимізація жертви, жертва у ситуації булінгу відчуває себе приниженою, неповноцінною та вразливою; а також групова динаміка, оскільки явище булінгу передбачає наявність достатньої кількості ролей, без яких цей процес втрачає свою деструктивність.

Учасники булінгу можуть ставати представниками різних позицій, серед них зачинатель булінгу або булер; його послідовники, так звана «свита»; активні спостерігачі, які беруть участь в процесі; пасивні спостерігачі, яка відсторонено спостерігають і не вживають ніяких заходів щодо допомоги

жертві або переходу на сторону булера; жертви, захисники жертви. Проте суб'єкт шкільного простору у різних ситуаціях булінгу може відігравати абсолютно різні, а іноді й протилежні ролі, тому вони не закріплюються за дитиною одноманітно [1].

Ми розуміємо ціннісні орієнтації суб'єктів шкільного простору як оціночне ставлення особистості до сукупності матеріальних та духовних благ, які розглядаються як предмети (або їх властивості), цілі та засоби задоволення потреб особистості. Вони знаходять вираження в ідеалах, особистісному сенсі життя і простежуються в соціальній поведінці особистості, супроводжуються надмірною тривожністю [4], пов'язані з соціальною бажаністю [5].

Також у ході теоретичного аналізування ми виявили тенденцію до злиття шкільного та медіа простору. Оскільки сучасність вимагає від нас постійної взаємодії з мережею Інтернет, із засобами масової інформації, ми не можемо повністю позбавитися від їх згубного впливу. А от суб'єкти шкільного простору тим паче, для них медіа простір є як засобом підготовки до навчальних занять, засобом комунікації, так і прикладом для наслідування. Тому пропагування насилля, авторитетності та крутості через насилля може неминуче спровокувати у дитини бажання слідувати цій деструктивній моделі поведінки [2].

Виходячи з такого розуміння зазначених феноменів, нами було відібрано низку методик для емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій учасників булінгу в шкільному просторі, а саме: «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнової; опитувальник «Ситуація булінгу в школі» В. Петросянц; «Діагностика рівня агресії» А. Басса й А. Дарки.

Збір емпіричних даних проведений у жовтні-листопаді 2020 року. Дослідження проводилось серед представників різних шкіл Херсонської області, кількість досліджуваних 115 осіб, віком від 10 до 16 років. Представлений вік

характеризується низьким рівнем емоційного інтелекту, початком формування критичного мислення, тобто поки такі особи не можуть критично оцінювати та емоційно зважувати ту інформацію, яку вони спостерігають.

Процедура проведення опитування відбувалася за допомогою платформи Google-форми. Дослідження ґрунтувалося на принципах конфіденційності та добровільності, із гарантуванням анонімності результатів.

За методикою В. Петросянц «Ситуація булінгу в школі» було визначено, що серед представленої вибірки досліджуваних найбільшу кількість займають жертви булінгу ($n=58$), булерів зафіксовано майже у два рази менше ($n=28$). Цікавим є те, що респонденти, які були у ролі свідків, більшою мірою представлені тими особами, які намагалися надати допомогу жертві ($n=14$), проте реалії не є такими позитивними, оскільки більшість суб'єктів шкільного простору намагаються не втручатися у такі ситуації задля відчуття власної безпеки.

За методикою С. Бубнової «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» було встановлено, що для всіх учасників булінгу, крім пасивних свідків, характерною є споживацька та гедоністична орієнтація, ми це пов'язуємо з фізичною та моральною виснаженістю учасників цього процесу, які займають у ньому активну позицію. Ціннісною орієнтацією, яка пов'язує жертв та свідків, які намагалися їм допомагати, є «допомога та милосердя до інших», саме це штовхає свідків на надання допомоги, а жертв – на збереження людяності до світу та оточуючих, попри всі знущання. Для булерів провідною ціннісною орієнтацією, яка, ймовірно, і підштовхує їх до цькування, є «високий соціальний статус та управління людьми», можливо саме булінг вони вбачають у ролі засобу досягнення такої мети. Пасивні спостерігачі не втручаються у булінг через свою орієнтованість на високий статус, повагу, визнання від інших людей, переважно авторитетних для них. Оскільки кореляційний

аналіз показав, що авторитетність у їхньому розумінні пов'язана з фізичною агресією, то авторитетом для них, імовірно, є булер, через це вони не будуть ставати на захист жертви, що в подальшому може означати факт зайняття її місця.

Незважаючи на певні схожості ціннісних орієнтацій різних учасників булінгу, треба зазначити, що їх ієрархічні списки за групами не є ідентичними. Особливістю, яка характерна для всіх груп учасників, є відсутність серед провідних орієнтації «спілкування», яка в той час яскраво виражена в учнів, котрі не спостерігали цькування. Для учасників булінгу не є надто важливим пошук і насолода прекрасним, пізнання нового у світі, соціальна активність для позитивних змін у суспільстві, власне здоров'я, вони втомилися від булінгу, оскільки в більшості вбачають своєю ціннісною орієнтацією «гарне проведення часу, відпочинок», але без конструктивної допомоги дорослих їм не вибратися з цієї пастки.

Проведено порівняння груп учасників булінгу за показником прояву агресивності за допомогою непараметричного U-критерію Манна-Уїтні.

Значущими на рівні $p < 0,01$ виявилися відмінності між групами булерів та свідків, які намагалися допомогти жертві ($U=45$), було визначено, що показники агресивності булерів значно вищі за показники допомагаючих свідків, ми це можемо пов'язати з різними проявами ціннісних орієнтацій.

При порівнянні осіб, котрі не перебували в ситуації булінгу з булерами та жертвами, встановлено, що показники агресії непричетних до цькування є нижчими за показники учасників ($U=5$; $U=23$, відповідно). Це є підтвердженням нашого припущення щодо деструктивного впливу булінгу на його учасників.

Висновки. Ціннісні орієнтації дійсно можуть стати чинником приналежності суб'єктів шкільного простору до

ситуації булінгу, проте їм все таки не належить провідна роль. Сучасна тенденція до злиття шкільного та медіа простору може стати провокуючим чинником деструктивних моделей поведінки серед дітей. Явище булінгу виснажує як фізично, так і морально усіх осіб, котрі в ньому займають активну позицію і є включеними, тому для них провідною є гедоністична та споживацька орієнтація.

Література

1. Ермолова Т. В., Савицкая Н. В. Буллинг как групповой феномен: результаты исследования буллинга в Финляндии и скандинавских странах за последние 20 лет (1994-2014). Современная зарубежная психология. 2015. Т. 4. № 1. С. 65-90.
2. Кленіна К. В. Ціннісні орієнтації учасників булінгу в шкільному просторі. *XI Сіверянські соціально-психологічні читання*: зб. наук. праць за матеріалами XI Міжнародної наукової онлайн-конференції, м. Чернігів, 27 лист. 2020 р. Чернігів: НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2020. С. 120-123.
3. Blynova O., Kruglov K., Semenov O., Los O., Popovych I. Psychological Safety of the Learning Environment in Sports School as a Factor of Achievement Motivation Development in Young Athletes. *Journal of Physical Education and Sport*, 2020. 20(1). P. 14-23
4. Popovych I., Kononenko O., Kononenko A., Stynska V., Kravets N., Piletska L., Blynova O. Research of the Relationship between Existential Anxiety and the Sense of Personality's Existence. *Revista Inclusiones*, 7(Especial), 2020. P. 41-59.
5. Popovych I., Shevchenko A., Galvez L. M., Klenina K. Estudio de la relación entre la discapacidad social y las orientaciones valorativas de los jóvenes. *Revista Notas Históricas y Geográficas*, número 26, Enero – Junio 2020. 2020. P. 241-268.